

ARXITEKTURANING SAN'AT SIFATIDA XUSUSIYATLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISHI

Elvira Jurayeva

Samarqand davlat arxitektura-qurilish unversiteti

jorayeva.elvira@samdaqu.edu.uz

Annotatsiya: Arxitektura - fan va o'quv intizomi bo'lib, uning predmeti me'morlik san'atining ijtimoiy ehtiyojlar va ilmiy-texnik sharoitlarga muvofiq vaqt va makonda funksional, konstruktiv va estetik rivojlanishini o'rganishdan iborat. Arxitektura tarixi fani me'morchilikning rivojlanish qonuniyatlarini madaniyat va jamiyat tarixiy jarayonining umumiy qonuniyatlari bilan bog'liq holda o'rganishni qamrab oladi.

Kalit so'zlar: neolit, polialet, arxitektura, nazariya, tarix.

Tarixdan tashqari me'morchilik ijodi nazariyasi, metodologiyasi va o'lkashunoslik jihatlarini ham qamrab olgan kengroq tushuncha me'morchilikdir. Tegishli fanlar: me'moriy kompozitsiya nazariyasi, me'moriy loyihalash usullari, me'moriy uslublar tarixi va nazariyasi, shaharsozlik tarixi va nazariyasi, materialshunoslik, qurilishni tashkil etish va texnologiyasi, arxitektura tanqidi va jurnalistika. Biroq, badiiy ijodning eng muhim turlaridan biri sifatida arxitekturaning o'ziga xosligi arxitektura tarixi va nazariyasi predmeti va uslubining o'zaro ta'sirini, me'moriy kompozitsiya metodologiyasini, shuningdek, bunday umumiy xususiyatlar va xususiyatlarni kuzatishni o'z ichiga oladi. me'morchilik uslublarini farqlash imkonini beradigan ma'lum bir vaqt va joy me'morchiligi.

Paleolit : Paleolit (eski tosh davri) - tosh asrining birinchi tarixiy davri, tosh qurollardan foydalanish boshlanganidan (taxminan 2,5 million yil oldin) dehqonchilik paydo bo'lgunga qadar miloddan avvalgi 10-ming yillik. e. Paleolit insoniyat mavjudligining ko'p qismini (taxminan 99%) egallaydi va kaynozoy erasining ikkita asosiy geologik davri - Pliotsen va Pleystotsenga to'g'ri keladi. Paleolit davri shartli ravishda davrlarga bo'linadi: quyi, o'rta va yuqori. Sovuq iqlim tufayli odamlar g'orlarda yashagan. Chauvet g'ori (Frantsiya), Lasko g'ori (Frantsiya). Cro-Magnon g'ori (Frantsiya). San'atning paydo bo'lishi (mazmunli faoliyat sifatida) yuqori paleolit davriga[3] to'g'ri keladi, bu miloddan avvalgi 35-10 001 yillarga to'g'ri keladi.

Proto arxitekturaProtoarxitektura (qadimgi yunoncha protos - so'zlarning birinchi qismi, ustuvorlik, biror narsaning asosiy asosi, uzoq umr ko'rish degan ma'noni anglatadi) qadimiylilikni, inson qo'li bilan yaratilgan inshootlarning ustuvorligini anglatadi, ular nafaqat yaratish uchun utilitar qurilish faoliyatining predmeti bo'ladi. boshpana, balki ma'naviy madaniyat bilan bog'liq asosiy fazilatlarga ega me'moriy ob'ekt. Bu fazilatlar quyidagilardir:

-ob'ektni tizimli va uyg'un qurishda namoyon bo'ladigan inson madaniyatining rivojlanish imkoniyatlarini belgilovchi barqaror "ideal g'oyalar" mavjudligi;

-ijtimoiy tajribani meros qilib olishning barqaror shakllarining mavjudligi va ularning ob'ekt tarkibida moddiy mustahkamlanishi .

Yer osti aholi punktlari kommunal uylar xarakteriga ega bo'lib, ularda bir nechta oilalar o'choq atrofida joylashgan edi. Hajmi 15×35 m gacha bo'lgan uylarda bir qator markaziy tayanchlar erga qazilgan rafters yotqizilgan tizma ustunini qo'llab-quvvatlagan. Kichikroq uylar (7×8 m) bir xil dizaynga ega edi va ba'zan markazda kaminli mamont suyaklaridan yasalgan. Timonovka qishlog'i, Gagarino, Kostenkovskoe qadimiy aholi punkti. Devorlari mustahkamlangan va tomidan teshigi bo'lgan dugouts va yarim dugouts, ular ham mo'ri bo'lib xizmat qilgan.

1.2.rasm Boshqirdiston, Kapova g'oridagi qovatosh rasmlari

1.1 rasm Miloddan avvalgi 400 ming yillik Terra Amatadan kulbani qavta qurish.

Mezolit madaniyati Mezolit davridagi odamlar yarim o'troq hayot kechirdilar: qishda ular g'orlar va toshdan yasalgan sun'iy boshpanalarga joylashdilar va yozda ular butun hududga tarqalib ketishdi. Evropada mezolit davri Mezolit davrida uzun oilaviy uylar qurilgan bo'lib, ular alohida oilalar uchun xonalarga bo'lingan. G'arbiy Osiyoda mezolit davri G'arbiy Osiyoda 9-7-ming yilliklarda. Miloddan avvalgi e. o'troq murakkab xo'jalik (dehqonchilik va chorvachilik) aholi punktlari shakllanmoqda. Yaqin Sharqda mezolit davri Natufian uylari yarim dugouts edi, ko'pincha tosh asosli, loy va qum aralashmasi bilan qoplangan. Qamish tomini qo'llab-quvvatlash uchun erdan yuqorida ustunli inshoot qurilgan. Yaponiyada mezolit davri Asosiy maqola: Jomon davri Jomon davrida Yaponiya arxipelagining aholisi kulolchilikdan oldingi davrning an'anaviy turar-joylari bo'lgan dugouts va yarim qazilmalarda yashagan. Turar joy erga botib ketgan, devorlari va pollari tuproqli, hayvonlar terisi, o't va cho'tkadan yasalgan tomni qo'llab-quvvatlovchi yog'och ustunlar ramkasi bor edi. Jomon davri dugouts mintaqaga qarab farq qiladi. Ular eng ko'p Sharqiy Yaponiyada uchraydi; kamroq - G'arbda.

Ilk Jomon davrining turar-joylari oddiy qurilgan. Rejada ular to'rtburchaklar yoki yumaloq edi. Turar joyning markazi o'choq bo'lib, u bir necha turdagi: sopol, qozon va toshdan iborat edi. Birinchisi, oddiygina polda sayoz teshik qazish orqali qilingan, unda cho'tka va o'tin yoqib yuborilgan; ikkinchisi polga qazilgan qozonning pastki qismidan yasalgan; uchinchi tosh yoki mayda toshlardan qurilgan bo'lib, ular olov chuqurini yopish uchun ishlatilgan. Bu davrdagi Toxoku va Xokurikudo mintaqalarining uy-joylari boshqa yapon analoglaridan kattaligi bilan ajralib turardi. O'rta Jomondan

boshlab, ular bir uyda bir nechta o'choqlardan foydalanishni o'z ichiga olgan murakkab dizaynga ega edi. Neolit davridagi binolar Neolit - yangi tosh davri, miloddan avvalgi 10000-3300 yillar. e., Markaziy Evropada - miloddan avvalgi 5500-2200 yillar. Neolit inqilobi inson jamoalarining ibtidoiy ovchilar va terimchilardan dehqonchilik va chorvachilikka o'tishini belgilab berdi. Arxeologik ma'lumotlarga ko'ra, hayvonlar va o'simliklarning xonakilashtirilishi 7-8 mintaqada mustaqil ravishda turli vaqtlarda sodir bo'lgan. Neolit inqilobining eng dastlabki markazi Yaqin Sharq hisoblanib, u yerda 10 000 yil oldin xonakilashtirish boshlangan.[6]

O'tirgan turmush tarziga o'tish keramika paydo bo'lishiga olib keldi. Bu vaqtda shaharlar qurila boshlaydi. Eng qadimiy shaharlardan biri Yerixo bo'lib, birinchi neolit madaniyatlaridan biri tomonidan qurilgan bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri mezolit davrining mahalliy salafi Natufian madaniyatidan rivojlanadi. Ba'zi shaharlar mustahkam mustahkamlangan.

Yaponiyada neolit davri Asosiy maqola: Yayoi davri Yayoi madaniyatining eng qadimgi joylari G'arbiy Yaponiyada Kyushu va Xonsyu orollarida topilgan. Klassik misol - Yoshinogari (zamonaviy Saga prefekturasi) sayti. Arxeologlar boy arxeologik materiallar - sopol idishlar, bronza marosim buyumlari (zargarlik buyumlari va dotaku qo'ng'iroqlari) va turli xil metall qurollar (qilich, o'q uchlari, ge va nayza uchlari) bo'lgan ko'plab mustahkamlangan turar-joylarni topdilar. Tarixchilarning fikricha, ibtidoiy jamiyat uchun sholining yuqori hosildorligi tufayli olingan ortiqcha mahsulotning qayta taqsimlanishi Yaponiya arxipelagining ijtimoiy tabaqalanishiga olib keldi. Jamoa a'zolari orasida shamanlar va harbiylarning boy qatlamlari bor edi. Birinchi qullar paydo bo'ldi.

Neolit davridagi binolar

1.3.rasm Alp tog'laridagi tarixdan oldingi qozig davri yodgorliklariturar-joylari. Qayta qurish

Shotlandiyadagi Orkney orollaridagi neolit
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%B8%>

1.4.rasm Burrendagi Dolmen, Irlandiya
Dolmen

Monte-Bubboniya, Sitsiliyadan kelgan

Kromlex ancha murakkab megalitik strukturadir. Ularning eng ulug'vori Stounxenjda (Uiltshir Angliya, miloddan avvalgi 2-ming yillikda) joylashgan. Rejada bu 30 metr diametrli dumaloq platforma bo'lib, plitalar bilan qoplangan vertikal toshlarning halqalari bilan yopilgan. Kromlexning me'moriy dizayni sodda, ammo ramziy ma'noga to'la. Ehtimol, bu quyoshga bag'ishlangan diniy bino bo'lgan[3].

1.5.rasm Stonehenge restavratsiyadan oldin va keyin. Shimoli-g'arbiy tomondan ko'rinish

Temir davri Yaqin va O'rta Sharqdagi temir davri miloddan avvalgi 1200-600 yillarga to'g'ri keladi. e., Markaziy Evropada - miloddan avvalgi 800 yil. e. - Miloddan avvalgi 600 yil e. M. B. Shchukinning tasnifiga ko'ra, temir davri madaniyatlari Evroosiyo xalqlarining "madaniy dunyolari" xalqlarning Buyuk ko'chishigacha bo'lgan davrlarini o'z ichiga oladi. Temir davri davlat va huquqning paydo bo'lishi bilan tugaydi. Temir davriga o'tish ijtimoiy tuzilmaning o'zgarishi, ko'plab an'analarning, jumladan yozuvning yo'qolishi, o'sha davrdagi barcha yirik davlatlar va ko'plab shaharlarning vayron bo'lishi bilan ifodalangan bronza davri halokatidan o'tdi. Katta maydonda "qorong'u asrlar" davri boshlanadi (Yunonistonda bu davr yunon qorong'u davri deb nomlanadi). Inqiroz zulmat davrining bosqichma-bosqich tugashi,

shuningdek, miloddan avvalgi 10-asr oʻrtalarida Isroil-Yahudo shohligi, Suriya-Xett Aramey shohliklarining yuksalishi bilan yakunlandi. e. va Yangi Ossuriya imperiyasi. Qadimgi Misr, Ellinistik Yunoniston va Qadimgi Rim madaniyati va boshqa koʻplab zamonaviy madaniyatlar bu davrga tegishli.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

- 1.Е.П.Львова, Н.Н. Фомина и др. Мировая художественная культура. От рождения до XVII века. М.2008.
2. Е.П.Львова, Е.П.Кабкова и др. Мировая художественная культура. Эпоха просвещения М.2008.
- 3.Е.П.Львова, Н.Н. Фомина и др. Мировая художественная культура. XIX века. М.2008.
- 4.Е.П.Львова, Н.Н. Фомина и др. Мировая художественная культура. XX века. М.2008.
5. M.S.Ibragimova. “Jahon san’ati tarixi” ma’ruzalar matni. T.2012.
- 6.Jurayeva, E. (2023). TARIXIY SHAHARLARDAGI DOMINANT INSHOOTLAR: TARIXIY SHAHARLARDAGI DOMINANT INSHOOTLAR.
- 7.Karimova, N., & Jurayeva, E. (2023). REGISTON SQUARE, TASHKENT: HISTORICAL AND ARCHITECTURE. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(10), 14-17.
- 8.Elmuradovna, J. E. (2023). The Architecture of Karshi Castle, The Establishment, The Past and the Present.
- 9.Jurayeva, E., & Kholdorova, D. (2023). ESTABLISHING AN EXEMPLARY CULTURAL AND RECREATION PARK COMPLEX. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI| JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 2(11), 50-54.
- 10.Jurayeva, E., & Kholdorova, D. (2023). Amir Temur And The Architectural Decorations Of The Timurid Era Of Central Asia And Their Characteristics. American Journal of Engineering, Mechanics and Architecture (2993-2637), 1(9), 121-125.
- 11.Elmuradovna, J. E. (2023). REGISTON MAYDONLARINING KOMPOZISION TUZILISHI. JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE, 48-52.
- 12.Elmuradovna, J. E. (2021). The Architecture of Karshi Castle, The Establishment, The Past and the Present. Middle European Scientific Bulletin, 18, 247-252.
- 13.Elmuradovna, J. E. (2021). Bukhara Registan: Past And Present. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 25(1), 160-166.
- 14.Jurayeva, E. E. (2023). ARCHITECTURE OF TASHKENT REGISTON SQUARE. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 190-203.
- 15.Uralov, A., & Jurayeva, E. (2018). ARCHITECTURE OF NAKIBBEK PUBLIC BATH OF 17th and 18th CENTURIES IN KATTAKURGAN CITY. ARCHITECTURE, 4, 21-2018.
- 16.Жураева, Э. Э. (2018). ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И СТРОИТЕЛЬСТВО НАРОДНОЙ БАНИ-" ХАММАМ" XVII В. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-12), 80-83.
- 17.Elmuradovna, J. E. (2023). TARIXIY SHAHARLARDAGI CHETEL MAYDONLARINING ARXITEKTURASINI TAHLIL QILISH. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(1), 20-26.

18. Jurayeva, E., & Nurmurodova, Y. (2023). Architecture of Historical Monuments of Shahrissabz. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 4(10), 6-10.
19. Jurayeva, E., & Nurmurodova, Y. (2023). O ‘ZBEKISTON TARIXIY OBIDALARIDAGI BEZAKLAR TAHLILI. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(10), 1-4.
20. Karimova, N., & Jurayeva, E. REGISTON SQUARE, TASHKENT: HISTORICAL AND ARCHITECTURE.
21. Luqmonov, D., & Jurayeva, E. (2023). Muqarnas Decorations: A Masterpiece of Islamic Architecture. Genius Repository, 22, 13-18.
22. Jurayeva, E., Eshmurodov, O., & Nurmurodova, Y. (2023). ARCHITECTURAL SPLENDORS OF MADRASAS IN KHANATE PERIOD UZBEKISTAN. International Bulletin of Engineering and Technology, 3(10), 68-71.
23. Elmurodovna, J. E. (2023). Scientific Recommendations on Restoration of the Historical Appearance of Anti-Register Not Preserved. Telematique, 22(01), 275-281.
24. Elmurodovna, J. E., & Qo'ziyevich, E. I. (2023). BUXORO ARKINING ARXITEKTURAVIY SHAKLLANISHI. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(2), 75-78.
25. Elmurodovna, J. E. (2023). TANIQLI ARXITEKTORLAR IJODINI O'RGANISH. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(3), 117-133.
26. Elmurodovna, J. E. (2023). Historical City Centers and their Significance. JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE, 2(3), 28-32.
- Olmos, J., & Lobar, K. Promising Methods for Treating Colored Wastewater in Light Industry Enterprises.
27. Juraev, O. J., & Sh, K. L. (2021). DETERMINATION OF SORPTION ABILITY OF ACETATE CELLULOSE MEMBRANE AND POLYMER ADDITIVES. Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595), 1(1).
28. Максимчук, О. В., Якубов, К. А., Жураев, О. Ж., Борисова, Н. И., Чижо, Л. Н., Антонян, О. Н., & Соловьева, А. С. (2020). Экономика строительства и эксплуатации систем водоснабжения и водоотведения: умные технологии и решения.
29. Jurayev, O., & Sobirova, D. (2019). WATER SOFTENING WITH REVERSE OSMOSIS AND ULTRAFILTRATIONS. Problems of Architecture and Construction, 2(2), 78-80.
- Ганчеренок, И. И., Горбачев, Н. Н., Рахимов, А. Р., & Жураев, О. Ж. (2020). Глобальные вызовы и новые модели образования для устойчивого развития. In НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: БУДУЩЕЕ И ЦЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ (pp. 176-185).
30. Ганчерёнок, И. И., Горбачёв, Н. Н., Спиридонов, В., Рахимов, А. Р., Жураев, О. Ж., & Киринович, О. А. (2021). Цифровая трансформация в строительстве: информационное моделирование/под редакцией СВ Харитончика и СИ Ахмедова. Минск-Самарканд: Изд-во СамГУ.
31. Максимчук, О. В., Якубов, К. А., Жураев, О. Ж., Борисова, Н. И., Чижо, Л. Н., Антонян, О. Н., & Соловьева, А. С. (2020). Экономика строительства и эксплуатации систем водоснабжения и водоотведения: умные технологии и решения.